

Шкваріна Т.М.

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри англійської мови

Уманського державного

педагогічног університету

імені Павла Тичини

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛІВ ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК ПРЕДМЕТ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті досліджуються наукові засади системи підготовки майбутніх учителів іноземної мови дошкільної ланки освіти шляхом спеціалізації. Зокрема вивчається взаємодія концептів підготовки: цілепокладального, змістово-процесуального, методично-організаційного, контрольньо-оцінювального.

In the article the scientific basis of the future foreign language teachers training system for preschool education is grounded. In particular the interaction of aim, contents and means, methods and organization, control and evaluation of the training system are studied.

Постановка проблеми. У кінці ХХ – на початку ХХІ століття перед системою вітчизняної вищої педагогічної освіти постала нагальна потреба у підготовці педагогічних працівників до навчання іноземної мови (ІМ) дошкільників. Тенденція до глобалізації суспільного розвитку, зближення націй, народів, держав стали об'єктивною передумовою модернізації навчання ІМ в освітніх системах країн світу, і в Україні зокрема. Характерною рисою суспільного життя стало прагнення багатьох родин прилучити дітей дошкільного віку до вивчення однієї з міжнародних мов.

Навчання ІМ дошкільників у ХХІ ст. здійснюється на науковій базі, що сформувалася у минулі 70-80-ті роки, без концептуального урахування нової парадигми дошкільної освіти в Україні, проекту Ради Європи «Language

Learning For European Citizenship». Частіше всього воно проводиться вчителями, підготовленими до роботи в середніх та старших класах школи за адаптованими шкільними програмами. Відповідне вітчизняне навчально-методичне забезпечення навчання – відсутнє. У дошкільну ланку була перенесена шкільна методика навчання ІМ, і таке навчання фактично було відірване від системи дошкільної освіти.

З другої половини 90-х років у педагогічних вищих навчальних закладах III-IV рівнів акредитації у межах підготовки педагогічних працівників за декількома спеціальностями частина студентів факультетів дошкільної освіти, які здобували другу спеціальність «Учитель ІМ загальноосвітньої школи», прилучилися до вивчення основ методики навчання ІМ дошкільників. На їхній підготовці негативно позначалося те, що рівень наукового, програмно-методичного забезпечення навчання дошкільників ІМ не відповідає новому етапу розвитку дошкільної освіти. Вихідні положення підготовки вчителів не могли бути успішно реалізованими через відсутність підручників, спеціалізованих навчальних посібників з ІМ та методики забезпечення іншомовної освіти дошкільників.

Аналіз публікацій. Якщо у другій половині ХХ ст. раннє навчання ІМ проводилося експериментально, то на сучасному етапі вивчення мов міжнародного спілкування з дошкільного віку набуло значного поширення. Разом з цим, навчання ІМ у дошкільній ланці недостатньо вивчене і узагальнене педагогічною наукою. Незважаючи на проведені дослідження й обговорення проблем навчання дошкільників ІМ у педагогічній пресі (І.Л. Бім, Н.Д. Гальскова, А.Ф. Гергель, Н.А. Горлова, С.С. Збандуто, І.О. Зимня, А.С. Каменецька, О.А. Ленська, О.О. Леонт'єв, О.Й. Негне-вицька, З.М. Никитенко, В.М. Плахотник, Т.К. Полонська, О.Ю. Протасова, О.Д. Рейпольська, С.В. Роман, С.В. Соколовська, З.Я. Футерман, А.М. Шахнарович, Т.М. Шкваріна, Г.М. Яцківська та ін.), це нове освітнє явище ввійшло у ХХІ ст. на науковій базі, яка концептуально не врахує нової парадигми дошкільної освіти в Україні.

Проблеми підготовки вчителів до навчання ІМ дошкільників знайшли своє відображення лише у декількох виконаних в Україні і Росії дисертаційних дослідженнях (С.В. Будаков, В.М. Карташова, Н.Л. Московська, Н.В. Харитонова та ін.) та публікаціях (О.Б. Бігич, І.Л. Бім, Ю.С. Вауліна, Н.Д. Гальскова, Н.А. Горлова, Р.Ю. Мартинова, В.М. Плахотник, Л.В. Позняк, С.В. Роман, Г.В. Рогова, Т.Е. Сахарова, О. Фрейдіна та ін.). Багато проблем професійної іншомовної, методичної та практичної підготовки майбутніх учителів ІМ до навчання дошкільників у нових умовах залишаються

малодослідженими і недостатньо висвітлюються у педагогічній літературі.

У публікаціях не знаходимо відповідей на питання про шляхи розв'язання істотних суперечностей між потребами системи дошкільної освіти та практикою підготовки у вищих навчальних закладах вчителів ІМ, зокрема: а) між вимогами, які дошкільна ланка освіти на сучасному етапі ставить до підготовки майбутніх учителів до навчання ІМ дошкільників і реальним рівнем підготовки фахівців; б) між висловленими за результатами досліджень пропозиціями науковців щодо змісту і технологій підготовки студентів до навчання дошкільників ІМ та відсутністю у педагогічних закладах і наукових бібліотеках відповідного науково-методичного забезпечення; в) між потребами формування професійно-методичної компетенції вчителя ІМ до роботи у дошкільній ланці освіти і відсутністю у вищій педагогічній школі обґрунтованої методичної системи його підготовки.

Мета та постановка завдань. Такий стан дослідження проблеми викликає необхідність здійснити аналіз та узагальнення набутої практики підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах III-IV рівнів акредитації вчителів ІМ і на основі державних документів про реформування вищої педагогічної освіти і досягнень педагогіки вищої школи виявити і запровадити у практику нові наукові підходи забезпечення належної якості їхньої підготовки до навчання дошкільників. Теоретичні висновки мають бути зроблені з позицій збереження надбань національної освіти і педагогічної науки щодо підготовки педагогічних кадрів для загальної, у тому числі для дошкільної ланки освіти, враховувати європейську педагогічну доктрину підготовки вчителів ІМ до раннього навчання. Мета статті – науково-теоретичне обґрунтування концептуальних засад підготовки майбутніх учителів іноземних мов до навчання дошкільників.

Відповідно визначено завдання:

1. Укласти цілісну систему професійної підготовки студентів до навчання дошкільників ІМ на особистісно зорієнтованій основі із використанням нового науково-методичного забезпечення;

2. Обґрунтувати й укласти науково-методичне забезпечення такої системи (типові програми, підручники і навчальні посібники, інше дидактичне забезпечення).

Виклад основного матеріалу дослідження.

В основу підготовки майбутніх учителів іноземної мови до навчання дошкільників мають бути покладені такі концептуальні засади:

1. Проблему відсутності у державному Перелікові педагогічних спеціальностей вчителя іноземної мови дошкільної ланки освіти доцільно вирішувати у межах унормованого дозволу **поєднувати педагогічні спеціальності і спеціалізації**.

2. Провідною **метою** спеціалізації є формування професійної компетентності майбутнього вчителя ІМ у педагогічному процесі ВНЗ до роботи з дошкільниками.

3. **Зміст спеціалізованої підготовки** має базуватися на науково обгрунтованій системі іншомовної освіти дошкільників.

4. **Зміст спеціалізованої підготовки** має бути структурований на рівнях навчального матеріалу, освітньо-професійної програми, навчальних дисциплін, навчальних планів.

5. Система підготовки вчителя має бути змодельована на основі системного підходу; у структурі спеціалізованої підготовки доцільно визначити **цілепокладальну (цілі, принципи), змістово-інструментальну (зміст і засоби), методично-організаційну (методи, організаційні форми), контрольню-оцінювальну (контроль, оцінювання) підсистеми**.

6. **Технологія спеціалізації** майбутнього вчителя ІМ (організаційні форми, методи і прийоми, контроль та оцінювання) має реалізовуватися в умовах **кредитно-модульної системи** організації навчального процесу і забезпечуватися вітчизняними засобами навчання.

В основу дослідження проблем підготовки майбутніх учителів іноземної мови нами покладено системний, компетентісний та особистісно-діяльний підходи.

«Система» (походить від грецького *σῦστημα* – утворення, складання) – це сукупність елементів, що пов'язані один з одним і утворюють певну єдність, цілісність. Система, як одна з найважливіших філософських категорій, є сукупністю визначених елементів, між якими існує закономірний зв'язок чи взаємодія. Системою є кожний предмет чи явище реальної дійсності, мислення і пізнання, які складаються з реально виділених частин, об'єднаних в одне ціле [4, 476]. Відповідно освіта є складною системою, яка охоплює різні складники й зв'язки між ними та характеризується метою, змістом, навчальними програмами і планами тощо [2, 19].

Основним завданням системного підходу як методологічного напрямку у науці є розроблення методів дослідження й конструювання складних за

організацією об'єктів як систем. Для педагогіки вищої школи це означає розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення у них різних типів зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину. З позицій системного підходу навчально-виховний процес у вищій школі є складною системою, головними компонентами якої є інформаційні компоненти, що характеризуються змінним змістом, обсягами, напрямками, перетинами та об'єднаннями, засобами навчання, організації й управління та ін.

Важливим складником системи підготовки майбутніх учителів виступає *мета освіти*. О.П. Корабліна вказує: «У процесі життя *цілі* направляють природну творчу енергію, сприяючи реалізації істинного призначення людини» [3, 92].

Таксономія педагогічних цілей охоплює весь спектр інтегральної індивідуальності студента – від індивідуальних властивостей до ціннісних орієнтацій та сенсу життя.

Н.В. Язикова розглядає цілі професійно-методичної підготовки майбутніх учителів іноземної мови як уявний образ, що відіграє роль моделі [12].

У педагогіці вищої школи розрізняють загальну компетенцію та методичну компетенцію вчителя іноземної мови. Загальна компетенція – це сукупність знань, навичок та вмінь, які формуються у процесі навчання тієї чи іншої дисципліни, здатність виконувати будь-яку діяльність; інтегрована характеристика особистості, яка вбирає у себе результати попереднього психічного розвитку: знання, вміння, навички, креативність, ініціативність, самостійність, самооцінку, самоконтроль [1].

Методична компетенція – це здатність користуватися мовою у професійних цілях, навчаючи мови. Таким чином метою підготовки вчителя іноземної мови для дошкільної ланки освіти є ***формування професійної компетенції***.

Формування професійної компетенції закладається протягом навчання у ВНЗ. Ю.І. Пассов пропонує розмежовувати категорії мети та змісту в освіті та навчанні [2]. Якщо у навчанні мета і зміст співпадають, тому що їхньою основою є формування певних знань, навичок та вмінь для конкретних прагматичних цілей, то в освіті мета та зміст є різними категоріями. Метою освіти є формування людини як особистості, тобто розвиток її духовних сил, здібностей, піднесення потреб, виховання людини морально відповідальною та соціально пристосованою. Змістом освіти, по суті, виступає культура як сукупність матеріальних та духовних цінностей, накопичених людською

спільнотою у процесі цивілізації. Тому головною метою освіти є створення суб'єкта культури – не лише навченої й освіченої, а й культурної особистості.

Зміст освіти є базовим компонентом системи підготовки фахівців, який нерозривно пов'язаний із засобами освітньої системи. Засіб – сукупність предметів, ідей, явищ та способів дій, які є неодмінною умовою реалізації цілі [4, 158].

Відсутність науково-методичного забезпечення навчання ІМ дошкільників та підготовки вчителів до його проведення дало підстави зробити висновок, що проблема успішного функціонування цих взаємозв'язаних ланок буде вирішена тоді, коли вони будуть забезпечені відповідними *навчально-методичними комплексами* – основними засобами навчання. У створенні навчально-методичного забезпечення підготовки фахівців дошкільного навчання ІМ ми опиралися, у першу чергу, на праці І.Л. Бім, В.П. Безпалько, Н.Д. Гальскової, Д.Д. Зуєва, Г.О. Китайгородської, В.В. Краєвського, І.Я. Лернера, С.Ю. Ніколаєвої, В.М. Плахотника, О.Я. Савченко, Е. Anthony, М. Canale, Н. Dulay, Y. Harmer, S. Krashen, S. Savignon та інших авторів, які пов'язані з методикою реалізації сучасних парадигм іншомовної освіти і підготовки педагогічних працівників. Вважали, що основу таких комплексів повинні скласти навчальні підручники та посібники, які відповідають науково обґрунтованим і апробованим у процесі дослідження навчальним програмам. Укладання навчальних підручників та посібників відповідного спрямування, їхня апробація і видання здійснювалася у відповідності до затверджуваних типових програм. Ми виходили з того, що підручник (посібник) має бути інформаційною моделлю навчально-виховного процесу, його головним засобом, в якому матеріально зафіксовано конкретний навчальний матеріал, послідовність його вивчення, втілена єдність змістової та процесуальної сторін. У відповідності з теорією про дворівневу структуру підручників прагнули забезпечити інтеграцію теоретичного загальнодидактичного та відповідного конкретного методичного матеріалу, який відповідає меті, принципам, завданням видання; методична компонента знаходилася у центрі особливої уваги.

Складники НМК створювалися на спільній науково-методологічній та методичній основі. Ставилася завдання, щоб НМК забезпечував комплексне виконання функцій: професіоналізуючу-навчальну, мотивуючу, інформаційну, моделюючу, організаційно-планувальну, індивідуалізуючу, контролюючу, корегуючу, компенсаційну, діагностичну, осучаснення видів самостійної роботи студентів. Загальні принципи укладання: відповідність типовій програмі, необхідності; науковості, комплексності; професійної

спрямованості; системності; модульності; функціональності; достатності і повноти інформації; доступності і посиленості; диференціації та інтегративності, зорієнтованість на особистісно-діяльнісні технології, відповідність системі організації навчального процесу, відповідність потребам студента (вчителя, викладача), відносна відкритість та професіоналізм, біфункціональність (для використання студентами, вчителями і викладачами). Особлива увага приділялася проблемі відходу від навчально-дисциплінарних технологій освіти, приведенню методичних засад комплексу у русло особистісно-діяльної підготовки вчителя в умовах кредитно-модульної організації навчального процесу з домінантою на самостійній роботі студента.

Створенню НМК підготовки вчителів ІМ передувало укладання та перевірка навчально-методичного комплексу *для дошкільної іншомовної освіти* [5; 6; 7; 8; 9].

У складниках НМК реалізовано авторський задум поєднання формування у студентів навичок навчальної та професійної діяльності, трансформації навчальної діяльності у практику підготовки до *реальної педагогічної діяльності з дітьми дошкільного віку*, формування кваліфікаційних якостей особистості майбутнього вчителя ІМ дошкільників. Реалізація такого підходу у створенні НМК здійснена нами шляхом конструювання комплексу *як системи пізнавальних задач і програм їхнього розв'язання, як системи спонукання студента до виконання обґрунтованих навчальних дій, які* із першого ознайомлення з комплексом і впродовж всіх занять програмують вербальними та ілюстративними методами зацікавленість у виконанні завдань, інтерес до педагогічної діяльності з метою виховання, навчання і розвитку дитини засобами ІМ. Вправи, які студент має виконати під час семінарських, практичних занять, педагогічної практики, передбачають реалізацію педагогічних дій, які формують уміння і навички, характерні для майбутньої професійної діяльності вчителя.

Розроблена програма поетапного формування засобами НМК професійно-методичної компетенції майбутніх учителів має реалізовуватися під час спеціальних організаційних форм (лекційних, семінарських, практичних занять, педагогічної практики) з використанням відповідних методів [10; 11].

Для визначення рівня сформованості професійної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови дошкільної ланки освіти було обґрунтовано і укладено таку систему контролю у межах кредитно-модульної системи організації навчального процесу:

– контроль за поточною навчальною діяльністю студентів (поточний вид

контролю);

- модульний контроль (рубіжний контроль);
- підсумкове тестування (підсумковий вид контролю);
- залік (підсумковий вид контролю);
- курсовий іспит (підсумковий вид контролю);

Результати дослідження дозволили сформулювати низку висновків загальнонаукового характеру з проблеми підготовки вчителів ІМ для дошкільної ланки.

1. Система професійної спеціалізації покликана забезпечити двоєдиний результат освіти – сформованість особистісних якостей (професійно-педагогічна спрямованість, критичне мислення, морально-педагогічні якості) та професійної компетенції вчителя ІМ дошкільної ланки освіти (знання, навички, вміння), – передбачати формування професійно-методичної компетенції.

2. Поетапне формування професійної компетенції вчителя відбувається шляхом повного засвоєння студентами змісту спеціалізованої підготовки і ця освітня діяльність має тісно ув'язуватися із опануванням студентами методами і прийомами, характерними для технології іншомовного навчання дошкільників. З позицій вирішення цих завдань кожна організаційна форма навчального процесу має свою специфічну дидактичну і методичну мету, які реалізуються через структуру і методику проведення занять і педагогічної практики.

3. Науково обґрунтована і апробована авторська система спеціалізації підготовки вчителів ІМ дошкільної ланки освіти має бути забезпеченою створеними у процесі дослідження навчально-методичними комплексами, з яких комплекс навчання ІМ у ДНЗ входить складником у комплекс підготовки майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азимов Э.Г., Шукин А.Н. Словарь методических терминов. – СПб: Златоуст, 1999. – 472 с.
2. Пассов Е.И. Концепция высшего профессионального педагогического образования (на примере иноязычного образования). – Липецк: Липецкий гос. пед. ин-т, 1998. – 68 с.

3. Практическая психология для преподавателей. – М.: Информационно-издательский дом «Филинь», 1997. – 328 с.
 4. Філософський словник. – Київ, 1973. – С. 476.
 5. Шкваріна Т.М. Англійська мова для дітей дошкільного віку (програма, методичні рекомендації): Навч. посіб. для вчителів раннього навчання англ. мови, студентів вищ.навч.закладів. – Умань: ВПП, 2003. – 119 с. (Рекомендовано МОН України, лист від 04.12.2002 № 1/11 – 3991 // «Освіта України» – 17 жовтня 2003 р. – № 78).
 6. Шкваріна Т.М. Заняття з англійської мови у дошкільному навчальному закладі (теорія і практика): Навч.посіб для вчителів раннього навч. іноз.мови, студентів вищих педагог.навч.закладів. – Умань: ВПП, 2003. – 250 с. – Рекомендовано МОН України (Рекомендовано МОН України, лист 1/11–2248 від 5.05.2001 р.).
 7. Шкваріна Т.М. Англійська мова для наймолодших (програма, методичні рекомендації, розробки занять). – Харків: ВГ «Основа», 2004. – 167 с. (Серія «Бібліотека журналу «Англійська мова та література», Вип. 12(24)).
 8. Шкваріна Т.М. Навчання ІМ // Експериментальна базова програма розвитку дитини дошкільного віку. – К.: Світич. – 2004. – С. 142–145.
 9. Шкваріна Т.М. Англійська для дошкільнят. Пригоди королеви Казки та її маленьких друзів. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.
 10. Шкваріна Т.М. Англійська мова: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: «Освіта України», 2007. – 688 с. (Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. Лист № 14/18.2–1913 від 12 серпня 2005 року).
 11. Шкваріна Т.М. Методика навчання ІМ дошкільників: Навчальний посібник. – Київ: «Освіта України», 2007 – 300 с. (Рекомендовано МОН України, лист № 14/18-Г–1256 від 1 грудня 2006 року).
- Языкова Н.А. Цели и содержания методической подготовки студентов педагогических факультетов иностранных языков // Иностр. яз. в школе. – 1995. – № 1. – С. 57.